

Предложены мероприятия по их поддержке и возобновлению таксономического состава парка.

Ключевые слова: старинный парк-памятник садово-паркового искусства, парковые насаждения, видовой состав вековых деревьев, интродуценты, диаметр ствола.

AGE OLD TREES OF KRASNOKUTSKY PARK (KHARKIV OBLAST): CURRENT STATE, PRESERVATION AND REVIVAL PROBLEMS

A. Hryhorenko, Yu. Klymenko

Abstract. *Information on age old trees that grow in Krasnokutsky park memorial of park gardening art of the national value (Kharkiv Oblast), has been presented. Measures to support those trees and to revival taxonomical composition of the park have been presented.*

Keywords: *old park memorial of park gardening art, park plantations, species composition of age old trees, introducents, trunk diameter.*

УДК 712.41:631

ВІКОВІ ДЕРЕВА БІЛЬЧЕ-ЗОЛОТЕЦЬКОГО ПАРКУ-ПАМ'ЯТКИ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА

С. М. ПІДХОВНА, аспірант*

Ю. Г. ГРИНЮК, кандидат сільськогосподарських наук, доцент

О. Б. ТИМАНСЬКА, старший викладач

**Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України «Бережанський
агротехнічний інститут»**

E-mail: pidkhovna_s@ukr.net

Анотація. *під час інвентаризації дендрофлори старовинного парку-пам'ятки в селі Більче-Золоте Тернопільської області виявлено кілька вікових дерев, біологічний стан, історична та естетична цінність яких зумовлюють потребу їх особливої охорони шляхом надання заповідного статусу. На основі аналізу життєвого стану відібрано 12 найперспективніших для переведення до категорії ботанічних пам'яток природи дерев, окреслено необхідні заходи з їх оздоровлення і збереження. Підкреслено роль багатовікових дерев як живих об'єктів природної та історико-культурної спадщини.*

Ключові слова: *старовинні парки, інвентаризація дендрофлори, багатовікові дерева, ботанічні пам'ятки природи*

Актуальність. Старовинні парки є живими свідками нашої історії, важливою складовою багатовікових природоохоронних традицій народу, нашої історичної і культурної спадщини.

* Науковий керівник – доктор сільськогосподарських наук, професор Н. О. Олексійченко.

© С. М. Підховна, Ю. Г. Гринюк, О. Б. Тиманська, 2017

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва Тернопільщини створювались за безпосередньої участі відомих ландшафтних архітекторів Європи. Вони використовували різноманітні прийоми формування пейзажів: упроваджували екзотичні дерева й чагарники, майстерно вирішували складні композиційно-просторові завдання. Значну частину українських парків створено на основі природних лісових масивів, де шляхом реконструктивного вирубування та підсаджування деревно-чагарникової рослинності формували чудові паркові ландшафти.

Більче-Золотецький парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення – розташований у центральній частині села Більче-Золоте Борщівського району Тернопільської області. Датою його заснування вважають 1800 р. Поряд із багатовіковими деревами-аборигенами тут зростають інтродуковані види дендрофлори. З історичних джерел відомо, що в парку висаджували ліріодендрон тюльпановий, горіх чорний, сосну кримську, платан східний, ялину східну та інші [6]. Багато старих дерев перебувають на стадії всихання та відмирання, уражені хворобами і потребують термінових санітарно-оздоровчих заходів для їхнього порятунку і збереження.

Мета досліджень. У 2015–2016 рр. кафедра лісового і садово-паркового господарства ВП НУБіП України «Бережанський агротехнічний інститут» провела роботи з розробки «Проекту утримання та реконструкції парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Більче-Золотецький парк», зокрема було виконано обстеження і оцінку стану зелених насаджень парку та їхню таксаційну, фітосанітарну і просторову інвентаризацію.

Матеріал і методика досліджень. Інвентаризацію зелених насаджень проводили відповідно до чинної Інструкції з інвентаризації зелених насаджень у містах та селищах міського типу України [1]. Види деревних і чагарникових рослин встановлювали за довідниками [4; 5]. Таксономічний склад дендроценозів встановлювали методом маршрутних обстежень. Фітосанітарний стан деревно-чагарникових видів рослин оцінювали за зовнішніми морфологічними ознаками. Детальні обстеження зелених насаджень проводили у два етапи: осінній і весняний. Для діагностики життєвого стану деревостану використовували шкалу категорій стану В. А. Алексеєва [3].

Використовували як традиційне інструментальне забезпечення (висоту рослини визначали за допомогою висотоміра; діаметр вимірювали на висоті 1,3 м за допомогою мірної вилки; діаметр крони заміряли рулеткою у двох напрямках), так і сучасне – пристрій глобального позиціонування (GPS), геоінформаційні системи (ГІС) та методи дистанційного зондування Землі (GPS Garmin Etrex 20, Landsat у ГІС ArcGis 9.2). На підставі цього створено тривимірний цифровий макет дендрофлори території парку у програмі Realtime Landscaping Architect 2014.

Результати досліджень. У процесі проведення інвентаризації зелених насаджень Більче-Золотецького парку визначено 48 видів дендрофлори. Основні види – ясен звичайний, клен гостролистий, липа серцелиста,

гіркокаштан звичайний, акація біла, ялина європейська, клен польовий, клен-явір, клен ясенелистий.

У парку є раритетні інтродуковані види, серед яких тюльпанове дерево (*Liriodendron tulipifera* L.), софора японська (*Styphnolobium japonicum* L.), сосна Веймутова (*Pinus strobus* L.), сосна чорна (*Pinus nigra* L.), гіркокаштан м'ясочервоний (*Aesculus x carnea* Zeuh.), робінія псевдоакація (*Robinia pseudoacacia* L.), гледичія триколючкова (*Gleditsia triacanthos* L.), горіх чорний (*Juglans nigra* L.).

Інвентаризація виявила близько 80 дерев різних видів діаметром понад 80 см, вік яких за орієнтовною оцінкою становить 100 і більше років [3]. До них слід ставитися з особливою увагою, забезпечити догляд і охорону.

На основі аналізу екологічної, історичної і естетичної цінності цих дерев, а також їхнього життєвого стану, відібрано 12 найперспективніших із них для переведення до категорії ботанічних пам'яток природи (таблиця).

Перспективні для надання охоронного статусу дерева Більче-Золотецького парку

№	Інвент.№ (GPS)	Вид дерева	Діаметр (см)	Висота (м)	Орієнт. вік (років)	Якісний стан дерева	Необхідні оздоровчі заходи
1	250	Гледичія триколючкова (<i>Gleditsia triacanthos</i> L.)	80	28	90	добр.	Обрізка сухих гілок
2	316	Тюльпанове дерево (<i>Liriodendron tulipifera</i> L.)	88	26	90	задов.	Обрізка сухих гілок
3	326	Софора японська (<i>Styphnolobium japonicum</i> L.)	60	28	90	добр.	-
4	446	Горіх чорний (<i>Juglans nigra</i> L.)	86/83	30	140	задов.	Пломбу- вання дупла
5	501	Дуб звичайний (<i>Quercus robur</i> L.)	120	28	150	добр.	-
6	669	Липа серцелиста (<i>Tilia cordata</i> Mill.)	125	28	150	добр.	-
7	723	Клен-явір (<i>Acer pseudoplatanus</i> L.)	130	30	160	добр.	-
8	752	Ясен звичайний (<i>Fraxinus excelsior</i> L.)	150	30	180	добр.	-
9	1096	Гіркокаштан м'ясочервоний (<i>Aesculus x carnea</i> Zeuh.)	54	24	80	задов.	Пломбу- вання дупла
10	1525	Горіх чорний (<i>Juglans nigra</i> L.)	132	29	140	добр.	-
11	1579	Тополя чорна (<i>Populus nigra</i> L.)	140	31	100	задов.	Обрізка сухих гілок
12	1720	Липа серцелиста (<i>Tilia cordata</i> Mill.)	282	31	220	добр.	-

Особливу увагу слід звернути на унікальний екземпляр липи серцелистої (№ GPS – 1720), який вирізняється гігантськими розмірами (282 см у діаметрі), формою (чотиристовбуровість) і відмінним фітосанітарним станом (рисунок).

Крім аборигенних велетнів на спеціальну охорону заслуговують інтродуковані дерева рідкісних, але дуже потрібних для впровадження як у лісові, так і в міські насадження видів – горіха чорного, софори японської, сосни Веймутова, гледичії триколючкової тощо.

У парку виявлено прищеплене на гіркокаштані звичайному дерево гіркокаштана м'ясочервоного – воно потребує санітарного догляду і пломбування дупла.

Представлені у Більче-Золотецькому парку інтродуценти повністю адаптувалися, демонструють хороший ріст і розвиток, витривалість до місцевих умов, рясно плодоносять і, хоча є порівняно молодшими від аборигенних велетнів, заслуговують на спеціальний статус внаслідок своєї селекційної вартості як постачальники цінного насіння і живців.

Рис. Раритетна вікова липа серцелиста у Більче-Золотецькому парку (діаметр стовбура – 282 см)

Вікові дерева вимагають особливої уваги ще й тому, що більшість із них уражені не завжди помітною зовні стовбуровою гниллю, яка ослаблює дерево фізіологічно і нівелює його механічну міцність. Такі дерева стають небезпечними для відвідувачів, особливо якщо вони ростуть вздовж паркових доріжок. Водночас подібні дерева надають неповторної історичної аури та краси старовинним паркам. Тому пошкодження стовбурів слід своєчасно виявляти, усувати плодове тіла грибів, пломбувати дупла, усувати всохлі гілки.

Висновки і перспективи. Багатовікові дерева є об'єктами природної і історико-культурної спадщини, живими свідками нашого славного і драматичного минулого, вони мають біологічну та наукову цінність, тому потрібно вжити заходів з метою їх збереження та покращення їхнього життєвого стану.

Під час виконання інвентаризації дендрофлори Більче-Золотецького парку – пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення ми виявили дерева, які потребують спеціальної охорони. Відібрано 12 найперспективніших кандидатів, намічено заходи з підготовки і подання клопотань про організацію та оголошення відповідних об'єктів природно-заповідного фонду.

Вікові дерева надають естетичної і наукової привабливості паркам, скверам, вулицям міст, однак потребують проведення регулярних доглядів, лікувальних і оздоровчих заходів.

Список використаних джерел

1. Інструкція з інвентаризації зелених насаджень у населених пунктах України, затверджена наказом Держбуду України від 24.12.2001 р. № 226.
2. Алексеев В. А. Диагностика жизненного состояния деревьев и древостоя / В. А. Алексеев // Лесоведение. – 1989. – № 4. – С. 51–56.
3. Бідолах Д. І. Оцінка стану дендрофлори Більче-Золотецького парку – пам'ятки садово-паркового мистецтва / Д. І. Бідолах, Ю. Г. Гринюк, В. С. Кузьович та ін. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: «Біологія». Спеціальний випуск «Подільські читання». – 2017. – № 4 (71). – С. 16–21.
4. Кохно М. А. Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева й кущі. Голонасінні : довідник / М. А. Кохно, В. І. Гордієнко, Г. С. Захаренко та ін. ; за ред. М. А. Кохна та С. І. Кузнецова. – К. : Вища школа, 2001. – 207 с.
5. Кохно М. А. Дендрофлора України. Дикорослі й культивовані дерева і кущі. Покритонасінні : довідник / М. А. Кохно, Л. І. Пархоменко, А. У. Зарубенко та ін. ; за ред. М. А. Кохна та Н. М. Трофименко. – Ч. I. – К. : Фітосоціоцентр, 2002. – 448 с.; Ч. II. – К. : Фітосоціоцентр, 2005. – 716 с.
6. Aftanazy R. Materiały do dziejów rezydencji / R. Aftanazy. – Warszawa, 1992. – Т.9А. – 461 s.; Т.9В. – 229 s.

References

1. Instruktziia z inventaryzatsii zelenykh nasadzhenn u naselennykh punktakh Ukrainy, zatverdzhena nakazom Derzhbudu Ukrainy vid 24.12.2001 r. № 226. [The design of the greenery plantations in the settlements of Ukraine, was confirmed by the order of Derzhbudu of Ukraine dated 24.12.2001.]
2. Alekseev, V. A. (1989). Diagnostika zhiznennogo sostojanija derev'ev i drevostoja [Diagnosis of the vital state of trees and tree stand]. Forest science, 4, 51–56.
3. Bidolakh, D. I., Hryniuk, Yu. H., Kuzovych, V. S., et al. (2017). Otsinka stanu dendroflory Bilche-Zolotetskoho parku – pam'iatky sadovo-parkovoho mystetstva [Estimation of the state of the dendroflora of Bilche-Zolotye park - monuments of landscape architecture]. Scientific notes of Ternopil National Pedagogical University named Hnatyuk. Series: Biology, 4 (71), 16–21.

4. Kokhno, M. A., Hordiienko, V. I., Zakharenko, H. S., et al. (2001). Dendroflora Ukrainy. Dykorosli ta kultyvovani dereva y kushchi. Holonasinni [Dendroflora of Ukraine. Wild and cultivated trees and bushes. Gymnosperms]. Kyiv, 207.
5. Kokhno, M. A., Parkhomenko, L. I., Zarubenko, A. U., et al. (2005). Dendroflora Ukrainy. Dykorosli y kultyvovani dereva i kushchi. Pokrytonasinni [Dendroflora of Ukraine. Wild and cultivated trees and bushes. Angiosperms]. Kyiv, I, 448, II, 716.
6. Aftanazy, R. (1992). Materiały do dziejów rezydencji. Warszawa, 9A, 461; 9B, 229.

ВЕКОВЫЕ ДЕРЕВЬЯ БИЛЬЧЕ-ЗОЛОТЕЦКОГО ПАРКА-ПАМЯТНИКА САДОВО-ПАРКОВОГО ИСКУССТВА

С. М. Пидховная, Ю. Г. Гринюк, О. Б. Тиманская

***Аннотация.** В процессе инвентаризации дендрофлоры старинного парка-памятника в селе Бильче-Золотое Тернопольской области обнаружено несколько вековых деревьев, биологическое состояние, историческая и эстетическая ценность которых вызывают потребность их особой охраны путем предоставления заповедного статуса. На основе анализа жизненного состояния отобрано 12 наиболее перспективных для перевода в категорию ботанических памятников природы деревьев, определены необходимые меры по их оздоровлению и охране. Подчеркнута роль многовековых деревьев как живых объектов природного и историко-культурного наследия.*

***Ключевые слова:** старинные парки, инвентаризация дендрофлоры, вековые деревья, ботанические памятники природы.*

THE AGE-OLD TREES OF BILCHE-ZOLOTETSKYI PARK-MEMORIALS OF GARDEN ART

S. Pidkhovna, Yu. Hrynyuk, O. Tymanska

***Abstract.** An inventory of the dendroflora of an ancient park-monument in the village of Bilche-Zolote of the Ternopil region revealed several age-old trees, the biological status, historical and aesthetic value of which call for their special protection by providing a protected status. On the basis of the analysis of the state of health, the 12 most promising for the transfer to the category of botanical monuments of the nature of trees are selected, the necessary measures for their improvement and conservation are outlined. The role of centuries-old trees as living objects of natural and historical and cultural heritage is emphasized.*

***Keywords:** ancient parks, inventory of dendroflora, centuries-old trees, botanical nature monuments.*